

ÚJJÁÉLED A NÉPHAGYOMÁNY

A black and white photograph capturing a traditional scene. In the foreground, a person is dressed in a dark, heavy jacket and a mask that perfectly resembles a donkey's head, complete with ears and a small tuft on its forehead. This person is leading a large, shaggy bull by a chain around its head. The bull is walking towards the right. In the background, another person is visible, and the setting appears to be a village square or a street with traditional buildings. The overall atmosphere is one of a cultural or folk festival.

**FARSANGTEMETÉS
GYERGYÓALFALUBAN**

2023

Farsangtemetés résztvevői Gyergyóalfaluban – 1990

Napjaink nagy feladata közösséget kovácsolni, megtölteni élettel feledésbe merülő néphagyományokat. A gyergyóalfalvi 41. sz. Sövér Elek Cserkészcsapat 2022-es kezdeményezésén felbátorodva helyi civil szervezetek bevonásával 2023. február 21-én, húshagyókedd napján sor kerül a hagyományos farsangtemetés szokásának felelevenítésére. Átvenni a stafétát nem könnyű dolog, de annál nehezebb felvenni feledésbe merülő hagyományaink fonalát. Jelen írás ezt a feladatot hivatott segíteni, rövid ismertetőként szolgál a falustársak és az érdeklődők számára. Mit jelent a farsang időszaka a mindenkori székelyember számára? Melyek a hagyományos farsangtemetés elemei? Vannak helyi sajátosságok, hiteles viszonyulási pontok?

Ha a feltett kérdések egy részét sikerül megválaszolnunk, máris közelebb kerültünk a hitelességhez, mely nagyban befolyásolja a közösségi megmozdulásokhoz való hozzáállásunkat. Legyünk bizakodók!

Gál Levente

VÍZKERESZTTŐL HÚSHAGYÓKEDDIG

Farsangnak nevezzük a vízkereszttől (január 6.) húshagyókedd éjfélig tartó időszakot. Magyarországon a középkorban honosodott meg, megnevezése a német *vaschang* szó magyarosítása. A vízkereszt utáni első hétfő, régi nevén *regélő hétfő*, jelzi, hogy eljött az ivás, lakomázás, jókívánságok, szerencsés évkezdésre való buzdítás ideje. Az Érdy-kódex a vízkereszt utáni vasárnapokat menyegzős vasárnapnak nevezi, a pap ugyanis ekkor hirdette ki a szószékről a házasulandókat.¹

Farsang idején Gyergyóban táncokat rendeztek, kisebb-nagyobb csoportok verődtek össze, egy-egy gazdát választottak, aki megszervezte az ünnepséget és a hagyományos táncot. A táncokat többnyire vasárnap szervezték, a gazda fogadta fel és fizette ki a zenészeket, a multság költségeit a fiatal házasok által összeadott pénzből fedezték.²

A farsang legvidámabb időszaka a *húshagyt* volt, mely már vasárnap elkezdődött, és kedden érte el a csúcspontját, a *maszkurázás* ugyanis ekkor öltötte a legnagyobb méreteket. Gyergyószentmiklóson és Szárhegyen hagyomány volt a farsangi szán készítése 10-15 méter hosszú boronafából. A szán elé különböző állatokat fogtak, lovat számarral, bivalyt kutyával, ökröt lóval társítottak, a szánon pedig jelmezes alakok ültek. Húshagyókedden Gyergyószentmiklóson a Both-vára csúcsáról, Szárhegyen a Szármány-hegy oldalából tüzes kerekeket eregettek alá.³

A ditrói farsangtemetés a térség régi farsangi hagyományait őrzi. A felvonulás jellegű temetést egy kiemelt szerepkörű, alakoskodó, főként a basa vezeti, amint a mellékelt, 1940 körül készült felvételen is látható.⁴ Középen az ördögök szekéren húzták Ilyést,

1 MAGYAR KATOLIKUSLEXIKON/F/ FARSANG

2 Tarisznyás 1982, 236-237.

3 Uo.

4 A felvétel a GYERGYÓI DIA oldalán található (<https://gyergyoidia.ro/arhivum/maszkurazas-gyergyodit-ro-1940-es-evek-elso-fele>)

a farsang megszemélyesítőjét formáló szalmabábut. A felvonuló ifjú pár, kártyavető cigányné és az ostort csattogtató török végigvonultak a falun, melynek főterén sor került Ilyés elsiratására és a szalmabábu elégetésére.⁵ A ditrói farsangtemetés rugalmas struktúrája lehetővé tette, hogy az 1990. évi farsangtemetés idején a Ceaușescu házaspárnak készített koporsó is helyet kapjon a felvonuláson. A későbbi években sem maradt el az aktuális történésekre való utalás. A ditrói farsangtemetés hűen tükrözi a néphagyomány igazi lényegét, mely a múltban is a közösségben felhalmozódott feszültség levezetésére, a pellengérré állított személy iránti ellenszenv kifejezésére szolgált.⁶

Maszkurázs – Gyergyóditró, 1940-es évek első fele

⁵ *Törökök tánca székely csizmában.* In: Hargita Népe, 2021. február 4.

⁶ Kardalus 1996, 157-158.

FARSANG ALFALUBAN

A gyergyóalfalvi farsangtemetés múltjáról keveset tudunk, Magyar András *Alfalu a történelem sodrában* című monográfiájában a felsorolt néphagyományok között nem tett említést a népszokásról.⁷ A hagyományos farsangtemetés helyi szokásáról aligha találni múltbeli feljegyzéseket, tudjuk azonban, hogy a régi farsangi bálók fő szervezője a helyi tűzoltóegylet volt, mely még a 20. században is tevékeny szerepet vállalt farsangkor. Az *Ellenzék* 1883. decemberi számában olvashatjuk, hogy az előző évi farsangi bál a himlőjárvány miatt maradt el, és 1884. január 12-én kerül megrendezésre. „*Minthogy Gyergyóban a farsang beálltával az lesz az első bál, népes bálra van kilátás a nevezett egyletnek; másfelől a rendező bizottság sem kímél semmi fáradságot sem, hogy a fiatal egyletnek minél szebb eredményű bálja legyen.*”⁸ A három évvel későbbi farsangról a következőket olvashatjuk: „*Gyergyó kerületben nincs oly vig és egyetértő társadalmi viszony, mint szerény községünkben. Itt egymást érik a sikerültnél sikerültebb mulatságok. Tánc és fillérest, valamint színjelőadások rendezésében nem fárad ki a jótékonyság.*”⁹ Ezekből a tudósításokból kiderül, hogy a község polgársága is rendezvényeket szervezett a farsangi időszakban, ezek a kezdeményezések azonban nem hordozták a hagyományos farsangi felvonulás és mulatság jégeit.

Domokos Pál Péter 1958-ban közli az alfalvi György András visszaemlékezéseit a helyi farsangtemetésre vonatkozóan. Az adatközlő mint valamikori résztvevő értékes helyi sajátosságokat ismerttetett: „*húshagyó kedden minden tízesből a piactérre vonulnak a táncsoportok, ahol már egy egyes ló szánba van fogva és maszkurának van öltöztetve. Első lábaira fehér, férfi alsónadrágot húznak, nyakára két kolompot tesznek és közéjük csengettyűt, a ló fejére szalmakalapot tettek hosszú tollakkal. Egy álarcos legény rézsisakkal a fején, huszármentében, arccal a ló menetirányával ellentétben ülve a ló farára, ír,*

7 Magyar 1997, 269-271.

8 *Ellenzék*, 1883. december 22.

9 *Ellenzék*, 1886. február 17.

nagy kulacsból iszik, hatalmas kiflit eszik. A muzsikus cigányokat hordóba állítják, ott muzsikálnak, isznak, esznek és így járják körül a falut.”¹⁰

Balázs József 1997-ben tette közzé az akkor 83 éves Tóth Ferenc visszaemlékezéseit a 60 évvel korábbi farsangtemetéséről. Tóth Feri bácsi így vallott: „A farsangtemetés húshagyókedden vót a piacon. Ott vót még »kaláka«! A sátán felült fordítva a ló hátára, a kezibe egy lúdtollat fogott, s egy papírra írt valamiket. Vót mulatás, mikor a pennát mártotta a ló farka alá... Kacagott az egész »világ«.¹¹” Mindkét visszaemlékezés az '50-es évek előtti időszakra utal és hiteles viszonyítási pontként szolgál az alfalvi farsangtemetés hagyományának felelevenítése szempontjából.

A farsang időszakának jellegzetes eseményei közé tartozott Alfaluban a *dúsgazdagozás*. A népi dramatikus játék a bibliai gazdag és a szegény Lázár példázatát¹² jelenítette meg a következő szereplőkkel: házkérők (Alfaluban kengyelfutó), dúsgazdag, felesége, asztalinas, Lázár, Ábrahám, angyal, halál, Plútó (Alfaluban Pulutor), Durumó, skorpiós ördög, sátán.¹³ Az alfalvi Tóth Ferenc 1997-ben vallotta,¹⁴ hogy ő az egyetlen élő tagja annak a komédiáscsoportnak, amely 50 évvel korábban ('40-es évek végén) házalt a faluban farsang idején. Elmondása szerint a kengyelfutók mentek elől, mint a csengettyűsök a pap előtt házszeneléskor, s ahol fogadták a dúsgazdagokat, ott a kaput nyitva hagyták. „Olyan es történt, hogy az ördögök a skorpiókkal szedték le a pánkót a szekrény tetejiről. (...) Hát úgy jöttek utánunk a gyermekek, mint a hangyák, mint a keresztaljanép. Az egyik ördög míg benn vót, a másik künn cicázott a gyermekek közt.” Tóth Feri bácsi csoportja 1931-ben felhagyott a dúsgazdagozással, mert elmondása szerint kiöregedtek.

Mirk László feljegyzéseiből tudjuk, hogy Domokos Pál Péter Gyergyóalfaluban töltött időszakában (1933–1936) még jártak a falut a *dúsgazdagok*, vízkereszt napján indultak és húshagyókedden jártak

10 Domokos 1958, 212.

11 Balázs 1997, 5.

12 A dramatikus játék szentírási alapja Lukács Evangéliuma 16. fejezet, 19-31.

13 Lásd a GYERGYÓI DIA oldalán található alfalvi dúsgazdagozók 1931-es csoportképét (<https://gyergyoidia.ro/arhivum/dusgazdagolas-gyergyooalfalu-1931>).

14 Balázs 1997, 5.

utoljára.¹⁵ A kántortanító távozását követően azonban egyszer sem adták elő a darabot, 1946-ban és 1947-ben, illetve 1970-ben került sor a bemutatására.¹⁶ Gál (Szikra) Jóska bácsi édesapja az egyik ördög szerepét játszotta. Apjától tudja, hogy a kántortanító választotta ki az alkalmas szereplőket, többnyire az önkéntes tűzoltóalakulat tagjai közül. Emlékei szerint a farsang időszakában szombaton vendégszerpelni jártak a szomszéd településekre, vasárnap a falut járták, megtisztelték a nagyobb gazdákat és ahová beengedték őket. Az összegyűlt pénzből az *Ambrus Laji-féle teremben* szerveztek multságot az öregeknek, ahol a helyi fúvószenekar szolgáltatta a talpalávalót. A fiatalok báljára húshagyókedden került sor, melynek rendszerint az éjféλι harangszó vetett véget.

A következőkben néhány szövegtörédeket ismertetünk Gál (Szikra) Jóska bácsi közlése szerint:

Lázár a kapuban: „*Teremtő Istenem éhen kell meghalnom, egy falat kenyeret nincs kitől találnom.*”

Gazdag: „*Takarodj innen bús fekéllyel telve, nincs hely számodra itt az én házamban.*”

Ördögök viszik a pokolba a gazdagot: „*Uram, Pulutor íme elhoztuk a gazdagot, kinek csúre mögött láttunk jó néhány asztagot, de a szegény Lázárnak egy falat kenyeret nem adott.*”

Pulutor (Plútó) mondta az ördögöknek: „*Egyenként szedjétek ki a szeme szőrit, nyúzzatok le a feje bőrit, hogy emlegesse meg a világ örömit.*”

Míg Ditróban és Szárhegyen a *Dúsgazdag énekével* ért véget a játék, Alfaluban búcsú rigmust mondtak a befogadóknak:

*„Köszönjük, hogy itten most meghallgattatok,
A mi históriánkat meg nem utáltátok,
Azért néktek mennyben legyen koronátok,
Mi elmegyünk, s ti vígan maradjatok!
Jézus neve dicsértessék.”¹⁷*

15 Bálint 1989, 177.

16 Mirk 2002, 114.

17 Uo.

Dúsgazdagolás – Gyergyóalfalu, 1931

Farsangtemetés 1990 – Gyergyóalfalu

FARSANGTEMETÉS A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN

A rendszerváltás előtti időszakban Gyergyóalfaluban megszakadt a farsangtemetés néphagyománya. A kommunizmus idején a sajtóban rendszeresen tudósítottak a ditrói eseményekről, hiszen a térség egyetlen közössége volt, amely az aktuális politikai körülmények között is tartotta a néphagyományt. Bajna György 1997-ben a *Hargita Népe* februári számában úgy említi az alfalviakat a Hargita Megyei Farsangtemetés résztvevői között, mint akik néhány éve elevenítették fel a farsangtemetés hagyományát.

A rendszerváltás után 1990-ben a helyi ifjúság Pál Csaba kultúrigozgató vezetésével hagyományos farsangtemetést szervezett. A gyűjteményében található felvételek¹⁸ igényes szervezésről tanúskodnak. Tehén fogat szállította az új párt és a zenészeket, melyet az llyést szállító testvívők és siratóasszonyok követtek, oldalt pedig ördögsereg kísért *krampusszal* a kezében. A farsangtemetési menetben lófogatot is találunk, női viseletet magára öltő férfiak, fehérruhás doktorok, lábtörlőt áruoló cigányok, vándormuzsikusok, felismerhetetlenségig díszített *maszkurák* haladtak végig a településen. Balázs József elmondása szerint, a szervező Pál Csaba megszómozta a maszkurákat, hogy lehessen beazonosítani az esetleges csínytevőket. 1991-ben az ifjúsági kezdeményezés hatására, Balázs József rajztanár bátorítására a Sövény Elek Iskolaközpont diákjai is felvonulást szerveztek. A lelkes diákság az ifjúsághoz hasonlóan az iskola címerének élén vonult fel a településen. Míg egy részük a hagyományos maszkurák jelmezét öltötte magára, akadt közöttük, aki a modern, karnevál jellegű öltözeteket részesítette előnyben. Balázs József ismertette az első évek történéseit. Nem volt szándékában az ifjúsági kezdeményezés szerepét csorbítani, annál is inkább egyfajta utánpótlást kívánt biztosítani annak. Nem gondolt arra azonban, hogy a diákság kitartóbbnak bizonyul, hiszen a rendszerváltást követő évtizedben külföldön keresett megélhetést az ifjúság jórésze,

¹⁸ Pál Csaba fotógyűjteménye a Basa Fogadó Skanzenben található.

köztük azok, akik leginkább képesek és nyitottak voltak az olyan néphagyományok megtartására, mint a farsangtemetés. A Sövér Elek Iskolaközpont diákjai 2013-ig vitték a hagyományt.

1993-tól a helyi farsangtemetés Gál Mihály kultúrigazgató vezetése alatt folytatódott. Ugyanebben az évben vette kezdetét a Hargita Megyei Farsangtemetés megszervezése is, melyet első évben Csíkszeredában rendeztek nyolc település részvételével. A gyergyói térséget Ditró és Alfalu képviselte.¹⁹ 1997-ben Ditró volt a házigazda, a felvonuló tarka menetben részt vett Csíkmenaság, Kászonalitíz, Őrkő, Csíkcsicsó, Csíkszentdomokos, Alsósófalva, Ditró és Alfalu.²⁰ Három évvel később a rendezvénynek Gyergyóalfalu adott otthont, ekkor azonban a *Művelődés* 2000. márciusi számában olvasható tudósítás szerint lankad a résztvevők lelkesedése: „*Gyergyóalfaluban a közös farsangolás mintha veszített volna tartalmából: az alakoskodók kevesebb beleéléssel próbálnának mulattatni és ezt a falu népe is megérezte.*”²¹ A következő évben Csíkmenaság, 2002-ben Kászonalitíz, 2003-ban Gyergyóditró, 2004-ben Szentegyháza volt a megyei farsangtemetés helyszíne, ahol Gyergyóalfalu is képviseltette magát. 2007-ben a szomszédos Szárhegy fogadta a megye településeit, ekkor azonban községünk már nem vett részt a rendezvényen.²²

A helyi farsangtemetés hagyománya ekkortájt szakadt meg, így a megyei rendezvényen való részvételre sem kerülhetett sor. Az elmúlt évtizedekben településünkön a farsangtemetés hagyománya az iskolák falain belül élt tovább a mindenkori pedagógusok kitartó munkájának köszönhetően.

19 *Farsangtemetés – 1993*. In: Hargita Népe, 1993. február 20. 35. sz.

20 *Farsangtemetés Ditróban*. In: Romániai Magyar Szó, 1997. február 17.

21 *Farsangbúcsúztatás Gyergyóalfaluban – veszített a varázsából*. In: *Művelődés*, 2000. március 9.

22 Hargita Népe, 2007. február 7.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Bálint Sándor: Karácsony, Húsvét, Pünkösd. Budapest, 1989.
2. Tarisznyás Márton: Gyergyó történeti néprajza. Budapest, 1982
3. Magyar András: Gyergyóalfalu a történelem sodrában. Csíkszereda, 1997
4. Balázs József: „Gyönyörű szép szárnyaim vótak” In: Alfalvi nyitogató, 1997. február. II. évf., 3. sz. 5.
5. Domokos Pál Péter: A „moresca” Európában és a magyar nép hagyományában. II. rész. In: Filológiai Közöny, 1958. 4. évf., 2. sz.
6. Kardalus János: Adalékok a ditrói farsangtemetés ismeretéhez. In: Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve. 4. Erdélyi és Partiumi farsangok. Kolozsvár, 1996.
7. Mirk László: A dúsgazdag históriája. In: Székelyföld, 2002 február.
8. MAGYAR KATOLIKUSLEXIKON/F/FARSANG (<http://lexikon.katolikus.hu/F/Farsang.html>)
9. Ellenzék, 1883. december 22.
10. Ellenzék, 1886. február 17.
11. Hargita Népe, 1993. február 20. 35. sz.
12. Hargita Népe, 2007. február 7
13. Hargita Népe, 2021. február 4.
14. Romániai Magyar Szó, 1997. február 17.
15. Művelődés, 2000. március 9.
16. GYERGYÓI DIA (www.gyergyoidia.ro)
17. A Pál Csaba-fotógyűjtemény a Basa Fogadó Skanzenben tekinthető meg

ÚJRAKEZDÉS

A rendelkezésünkre álló adatokból kiderül, hogy a múlt század első felében a viszontagságok ellenére a farsangi időszak hagyományai Alfaluban is éltek. Vannak közel 70 éves feljegyzések, melyeket figyelembe kell vennünk, ha folytatáson gondolkodunk. Alig telt el két hónap a rendszerváltás után, készen állt a közösség, hogy újtára indítsa a régi néphagyományt. Ez a kezdeményezés szintén követendő példaként áll előttünk.

Felmerül a kérdés, hogy a jelen korunkban végbemenő változások lehetővé teszik elfeledett hagyományok felelevenítését? Fel tudjuk oldani a feszültségeket? Képes rá az egyén, a közösség?

Láthatjuk, hogy elődeink természetesnek vették a farsangi felvonulásokat, dúsgazdagok járták a falut, megtisztelték a befogadó házat, megvolt az ideje a nevetésnek, mókának. Korunk embere más. Nehezen mozdul, nem mutatja ki érzéseit, nem ismerteti gondolatait.

A farsangi hagyományok felélesztésének legfontosabb célközönsége a középkorosztály kell legyen, a csupán gyermekekből álló farsangi felvonulás hiányos, nem éri el a kívánt célt. Együtt kell megtanulnuk, hogy ideje van a vidámságnak és ideje a böjtnek.

Hogyan tegyük? Sajátosan, alfalviak módjára.

Víg farsangot, tartalmas elcsendesedést kívánunk!

A kiadvány megjelenését támogatta:
Gyergyóalfalu Önkormányzata
Tarisznyás Márton Múzeum, Gyergyószentmiklós

A farsangtemetés néphagyományának felelevenítését szorgalmazta:
41. sz. Sövér Elek Cserkészcsapat
Domokos Pál Péter Hagyományörző Egyesület
Al-Falusi Kaláka Egyesület
Szabad Székely Egyesület
Kiáltó Kövek Egyesülete

Köszönet az értékes adatokért **Gál (Szikra) Jóska** bácsinak

